

tibi, hoc tantum facito Domino; nec addas quidquam, nec minus.

T. IX, B. LV, *Cap. XIII.* — Si surrexerit in medio tui propheta, aut somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum, et evenierit quod locutus est, et dixerit tibi: Eamus, et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis: non audies verba prophetae illius aut somniatoris: quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum annon, in toto corde et in tota anima vestra. C. LIX. Dominum Deum vestrum sequimini et ipsum timeate, et mandata illius custodite, et audite vocem ejus: ipsi serviatis, et ipsi adhaerebitis. Propheta autem ille, aut fictor somniorum [h. somniator] interficietur: quia locutus est, ut vos averteret a Domino Deo vestro, qui eduxit vos de terra Ægypti, et redemit de domo servitutis: ut errare te faceret de via, quam tibi præcepit Dominus Deus tuus: et auferes malum de medio tui. C. LY. Si tibi voluerit persuadere frater tuus, filius matris tue, aut filius tuus, vel filia, sive uxor quæ est in sinu tuo, aut amicum quem diligis ut animam tuam, clam dicens: Eamus, et serviamus diis alienis quos ignoras tu, et patres tui, cunctarum in circuitu gentium, quæ juxta vel procul sunt, ab initio usque ad finem terre, non acquiescas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus, ut miseraris, et occultes eum, sed statim interficies. Sit primum manus tua super eum, et postea omnis populus mittat manum (1). Lapidibus obrutus necabitur: quia voluit te abstrahere a Domino Deo tuo, qui eduxit de terra Ægypti, de domo servitutis: ut omnis Israel audiens timeat, et nequaquam ultra faciat quidpiam hujus rei simile [h. hujus rei simile in medio tui]. C. LXI. Si audieris in una urbium tuarum quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos [h. non habet dicentes aliquos, sed tantum dicens]: Egressi sunt filii Belial de medio tui, et averterunt habitatores urbis tue [h. sue], atque dixerunt: Eamus, et serviamus diis alienis quos ignoratis: quære sollicitè et diligenter rei veritate perspecta, si inveneris certum esse quod dicitur, et abominationem hanc opere perpetratam [h. perpetratam in medio tui], statim percutes habitatores urbis illius in ore gladii, et delebis eam, ac omnia quæ in illa sunt, usque ad pecora. Quid-

quid etiam suppellectilis fuerit, congregabis in medio platearum ejus, et eum ipsa civitate succendes: ita ut universa consumas Domino Deo tuo, et sit tumulus sempiternus. Non edificabitur amplius, et non adhaerebit de illo anathemate quidquam in manu tua: ut avertatur Dominus ab ira furoris sui, et misereatur tui, multiplicetque te sicut juravit patribus tuis, quando audieris vocem Domini Dei tui, custodiens omnia præcepta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias quod placitum est in conspectu Domini Dei tui.

B. LVI, C. LXII, *Cap. XIV.* — Filii estote Domini Dei vestri [h. Filii estis vos Domini Dei vestri]: non vos incidetis, nec facietis calvitium super mortuo. Quoniam populus sanctus tu es Domino Deo tuo, et te elegit, ut sis ei in populum peculiarem, de cunctis gentibus quæ sunt super terram. B. LVII, C. LXIII. Ne comedatis omne quæ immunda sunt [h. non comeditis omne quod abominatum est]. Hoc est animal quod comedere debetis, bovem, et ovem, et capram, cervum, capream, bubalum, tragelaphum, pygargon, orygem, camelopardalum. Omne animal, quod in duas partes ungulam findit, et ruminat, comedetis. De his autem quæ ruminant, et ungulam non findunt, hæc (*Vulg. tæ. hæc*) comedere non debetis: (*Vulg. add. ut*) camelum, leporem, chærogyllium: quia ruminant, et non dividunt ungulam, immunda erunt vobis. Sus quoque, quoniam dividit ungulam, et non ruminat, immunda erit. Carnibus eorum non vescemini, et cadavera non tangetis. C. LXIV. Hæc comedetis ex omnibus quæ morantur in aquis. Quæ habent pinnulas et squamas, comedite: quæ absque pinnulis et squamis sunt, ne comedatis, quia immunda sunt. C. LXV. Omnes aves mundas comedite. Immundas ne comedatis: aquilam scilicet, et gryphem, et halicætum, ixion, et vulturem ac milvum juxta genus suum: et omne corvini generis, struthionem, ac noctnam, et larum, atque accipitrem juxta genus suum: herodium et eyenum, et ibin, ac mergulum, porphyriorem, et nyctioracem, onocrotalum et charadrium, singula in genere suo, upupam quoque et vesperilionem. Et omne quod reptat et pennulas habet, immundum erit, nec comedetur. Omne quod mundum est, comedite. Quidquid autem morticinum est, ne vescamini ex eo. Peregrino, qui

intra portas tuas est, da ut comedat, aut vende ei [h. aut vende externo]: quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. Non coques hœdum in lacte matris sue. B. LVIII, C. LXVI. Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per annos singulos, et comedes in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit, ut in eo nomen illius invoceatur, decimam frumenti tui, et vini, et olei, et primogenita de armentis et ovibus tuis: ut discas timere Dominum Deum tuum omni tempore. C. LXVII. Cum autem longior fuerit via, et locus quem elegerit Dominus Deus tuus, tibi que benedixerit, nec poteris ad eum hæc cuncta portare, vendas omnia, et in pretium rediges, portabisque manu tua, et proficisceris ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus: et emes ex eadem pecunia quidquid tibi placeverit, sive ex armentis, sive ex ovibus, vinum quoque et siceram, et omne quod desiderat anima tua: et comedes coram Domino Deo tuo, et epulaberis tu et domus tua, et levites qui intra portas tuas est: cave ne derelinquas eum, quia (*Vulg. qui*) non habet aliam partem in possessione tua. B. LIX. Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore [h. In fine anni tertii separabis omnem decimam fructuum tuorum ex omnibus quæ nascuntur tibi eo anno]: et repones intra januas tuas. Venietque levites, qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, et peregrinus et pupillus ac vidua, qui intra portas tuas sunt, et comedent et saturabuntur: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris.

B. LX, C. LXVIII, *Cap. XV.* — Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur: Cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino et advena exiges [h. Ab externo autem exiges]: civem et propinquum [h. civem et fratrem] repetendi non habebis potestatem (1). Et omnino indigens et mendicus non erit inter vos: ut benedicat tibi Dominus in terra quam traditurus est tibi in possessionem. B. LXI, C. LXIX. Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, et custodieris universa quæ jussit, et quæ ego hodie præcipio tibi, benedict tibi, ut pollicitus est. Venerabis gentibus multis, et ipse a nullo accipies mutuum. Dominaberis nationibus plurimis, et tui nemo

dominabitur. B. LXII, C. LXX. Si unus de fratribus tuis, qui morantur intra portas civitatis tuæ, in terra quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem venerit, non obdura bis cor tuum, nec contrahas manum, sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis: et avertas oculos tuos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare: ne elamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei: nec ages quidpiam callide in ejus necessitatibus sublevandis: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis ad quæ manum miseris. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi, qui tecum versantur in terra. B. LXIII, C. LXXI. Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus, aut Hebræa, et sex annis servierit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum, et quem libertate donaveris, nequaquam vacuum abire patieris: sed dabis vitium de gregibus, et de area, et torculari tuo, quibus Dominus Deus tuus benedixerit tibi. Memento quod et ipse servieris in terra Ægypti, et liberaverit te Dominus Deus tuus: et idcirco ego nunc præcipio tibi. Sin autem dixerit: Nolo egredi: eo quod diligat te, et domum tuam, et bene sibi apud te esse sentiat, assumes subulam, et perforabis aurem ejus in janua domus tuæ, et serviet tibi usque in æternum. Ancille quoque similiter facies. Non avertes ab eis oculos tuos, quando dimiseris eos liberos, quoniam juxta mercedem mercenarii per sex annos servivit tibi: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus, quæ agis. B. LXIV, C. LXXII. De primogenitis, quæ nascuntur in armentis, et ovibus tuis, quidquid sexus est masculini, sanctificabis Domino Deo tuo. Non operaberis in primogenito bovis, et non condebis primogenita ovium [h. tuarum]. In conspectu Domini Dei tui comedes ea per annos singulos, in loco quem elegerit Dominus, tu et domus tua. Sin autem habuerit maculam, et vel claudum fuerit, vel cæcum, aut in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur Domino Deo tuo. Sed intra portas urbis tuæ comedes illud: tam mundus quam immundus similiter

(1) Palatin. atque alii penes Martian. mss. « post te ».

(1) In instanti, legitur in Palatin. aliique mss. penes Martian. « non habet ».

vescentur eis, quasi caprea et cervo. Hoc solum observabis ut sanguinem eorum non comedas, sed effundes in terram quasi aquam.

T. X, B. LXX, C. LXXIII, Cap. XVI. — Observa mensem novarum frugum, et verni primum temporis [h. non habet], ut facias phase Domino Deo tuo, quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte. Immolabisque phase Domino Deo tuo de ovibus, et de bobus, in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi. Non comedes in eo panem fermentatum: septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem, quoniam in pavore egressus es de Ægypto: ut memineris diei egressionis tuæ de Ægypto, omnibus diebus vite tuæ. Non apparebit fermentum (1) in omnibus terminis tuis septem diebus, et non remanebit de carnibus ejus quod immolatum est vesperi, in die primo mane (2). Non poteris immolare phase in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi; sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi, immolabis phase vesperi ad solis occasum, quando egressus es de Ægypto. Et coques, et comedes in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, manequo consurgens vades in tabernacula tua. Sex diebus comedes azyma, et in die septimo, quia collecta est Domini Dei tui, non facies opus. B. LXVI. Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in segetem miseris. Et celebrabis diem [h. non habet] festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres juxta benedictionem Domini Dei tui, et epulaberis coram Domino Deo tuo, tu, et filius tuus, et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, et levites qui est intra portas tuas, et advena, ac pupillus et vidua, qui morantur vobiscum: in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi, et recordaberis quoniam servus fueris in Ægypto: custodiesque ac facies que præcepta sunt. B. LXVII. Solemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area tua et torculari fruges tuas, et epulaberis in festivitate tua, tu et filius tuus, et ancilla, levites quoque et advena, et pupillus ac vidua, qui intra portas tuas sunt. Septem

(1) Mss. Urbinas « fermentatum », pro « fermentum ». Tum paulo post, « in die primo usque mane », cum Vulgatis ipsoque Hebræo לבקר.

(2) Hebræus habet לבקר, « labboer », id est,

diebus Domino Deo tuo festa celebrabis, in loco quem elegerit Dominus: benediceque tibi Dominus Deus tuus in cunctis frugibus tuis, et in omni opere manuum tuarum, erisque in lactifera. Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum (Vulg. tac. tuum) in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit: in solemnitate azymorum, at in solemnitate hebdomadarum, et in solemnitate tabernaculorum. B. LXVIII. Non apparebit ante Dominum vacuus. Sed offeret unusquisque secundum quod habuerit juxta benedictionem Domini Dei sui, quam dedit ei. B. LXIX, C. LXXIV. Judices et magistros constituas in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dedit tibi, per singulas tribus tuas, ut judicent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent [h. declines]. Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientium, et mutant verba justorum. Juste quod justum est persequeris, ut vivas et possideas terram, quam Dominus Deus tuus dedit tibi. C. LXXV. Non plantabis lucum, et [h. non habet] omnem arborem juxta altare Domini Dei tui. Nec facies tibi, atque (Vulg. neque) constituas statuam [h. Non plantabis lucum, omnem arborem, juxta altare Domini tui, quod facturus es. Et non constitues tibi statuam]: que odit Dominus Deus tuus.

B. LXX, Cap. XVII. — Non immolabis Domino Deo tuo bovem et ovem, in quo est macula, aut quidpiam vitii: quia abominatio est Domino Deo tuo. B. LXXI, C. LXXVI. Cum reperti fuerint apud te, intra unam portarum tuarum quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conspectu Domini Dei tui, et transgrediantur pactum illius, ut vadant et serviant diis alienis, et adorent eos, solem et lunam, et omnem militiam cæli [h. solem et lunam, aut omnem militiam cæli], quæ non præcepi, et hoc tibi fuerit nuntiatum, audiensque inquisieris diligenter, et verum esse repereris, et abominatio facta est in Israel: educes virum ac mulierem, qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas civitatis tuæ, et lapidibus obruentur. B. LXXII. In ore dhorum aut trium testium peribit qui interfecerit. Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium. Manus testium prima interfecit eum, et manus

« usque mane », quod editi sequuntur: omnes autem mss. Latini nostri codices legunt cum canone Heb. veritatis, « in die primo mane ». MART.

reliqui populi extrema mittetur, ut auferas malum de medio tui. B. LXXII, C. LXXVII. Si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram (1), et judicium intra portas tuas videris verba variari: surge, et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad sacerdotes levitici generis, et ad iudicem qui fuerit in illo tempore: quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsent loco quem elegerit Dominus, et docuerint te. Juxta legem ejus sequeris sententiam eorum. Nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. B. LXXIV, C. LXXVIII. Qui autem superbiert, nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto judicis [h. judicis], morietur homo ille, et auferas malum de Israel: cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia. B. LXXV, C. LXXIX. Cum ingressus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, et possederis eam, habitaverisque in illa, et dixeris: Constituum super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes: eum constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero [h. de medio] fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. Cumque fuerit constitutus non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatum numero sublevatus, presertim cum Dominus præceperit vobis, ut nequaquam amplius per eandem viam revertamini. Non habebit uxores plurimas, quæ illuciant animum ejus, neque argenti et auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus levitici tribus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vite suæ, ut discat tenere Dominum Deum suum, et custodire verba et ceremonias ejus, quæ lege præcepta

sunt. Nec elevetur cor ejus in superbiis super fratres suos, neque declinet [h. a præcepto legis (2)] in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, et filii ejus, super Israel.

B. LXXVI, Cap. XVIII. — Non habebunt sacerdotes et [h. non habet] levite, et omnes qui de eadem tribu sunt, partem et hæreditatem cum reliquo [h. non habet] Israel, quia sacrificia Domini et oblationes ejus [h. hæreditatem ejus] comedent, et nihil aliud accipient de passione fratrum suorum: Dominus enim ipse est hæreditas eorum, sicut locutus est illis. C. LXXX. Hoc erit judicium sacerdotum a populo et ab his qui offerunt victimas: sive bovem, sive ovem immolaverint, dabunt sacerdoti armum ac ventriculum (3) [h. armum, et maxillam, ac ventriculum]: primitias frumenti, vini, et olei, et lanarum partem ex ovium tonsione: ipsum enim elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribus tuis, ut stet, et ministret nomini Domini ipse, et filii ejus in sempiternum. T. XI, B. LXXVII. Si exierit levites ex una urbium tuarum ex omni Israel in qua habitat, et voluerit venire, desiderans locum quem elegerit Dominus, ministrabit in nomine Domini Dei sui, sicut omnes fratres ejus levite, qui stabunt eo tempore coram Domino. Partem ciborum eandem accipiet, quam et cæteri: excepto eo, quod in urbe sua ex paterna ei successione debetur. B. LXXVIII, C. LXXXI. Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave ne imitari velis abominationes illorum gentium. Nec inveniatur in te qui lustrat filium suum, aut filiam, ducens per ignem: aut qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, neque divinos (Vulg. divinus, aut), et quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, et propter istiusmodi scelera debilit eos in introitu tuo. Perfectus eris; et absque macula cum Domino Deo

(1) Eundem sensum, non eadem verba reperimus in mss. libris, ubi constanter legitur, « lepram, et non lepram ». MART.

Tum cum nostri, quos consuluit Martian. mss. libri, « lepram », et « non lepram », id est, utrum ea lepra sit, an non. Negandi tamen particulam originale textus non agnoscunt.

(2) Verbum « legis » non est in textu Hebraico: sed additum credi potest ab scholiaste Latino explicationis causa, ut factum conspicuum ab interprete

Chaldaice paraphrasis, qui ad vocem « præceptum », sive, « a præcepto » addidit nomen « Domini ». MART.

— Addit revera Hebr. textus, « a præcepto » המצוה מן; non item, quod scholiastes notat, et « legis ».

(3) Verissime notatum scholiaste, in Hebræo « maxillas », quam sacerdoti partem tribuit, qui ibi dicuntur זרועות, Septuaginta זרועות זרועות, Onkelos זרועות vocat. Ipse etiam Hieron. in suis scriptis et partem hanc agnoscit, et allegorias ex ea captat.

tuo [h. absque macula eris cum Domino Deo tuo]. Gentes istae, quarum possidebis (*Vulg.* possidebitis) terram, augures et divinos audiunt: tu autem a Domino Deo tuo aliter institutus es. C. LXXXII. Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me [h. de medio tui, de fratribus tuis similem mei], suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti: Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, et ignem hunc maximum amplius non video, ne moriar. Et ait Dominus mihi: Bene omnia sunt locuti. B. LXXXIX. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi. Qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. C. LXXXIII. Propheta autem, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quae ego non praecepi illi, ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur [h. Propheta autem qui superbia locutus fuerit, in nomine meo, quae ego non praecepi illi, ut diceret aut ex nomine alienorum locutus fuerit, morietur. B. LXXX. Quod si tacita cogitatione responderis: Quo modo possum intelligere verbum, quod non est locutus Dominus, hoc habebis signum: Quod in nomine Domini propheta ille praedixerit, et non evenierit: hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit: et ideo non timebis eum [h. non timebis de eo].

B. LXXXI, *Cap. XIX.* — Cum disperdiderit Dominus Deus tuus gentes, quarum tibi traditus est terram, et possideris eam, habitaverisque in urbibus earum (*Vulg.* ejus) et in sedibus: tres civitates separabis tibi in medio terrae, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionem, sternens diligentem viam [h. parans tibi viam], et in tres aequaliter partes totam terrae tuae provinciam divides: ut habeat e vicino qui propter homicidium profugus est quo possit evadere. C. LXXXIV. Haec erit lex homicidae fugientis, cujus vita servanda est: Qui percussit proximum suum nesciens, et qui heri et nudistertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur: sed abiisse simpliciter eum eo in silvam ad ligna caedenda, et in succisione lignorum securis fegerit manu, ferrumque lapsus de manubrio amicum ejus percussit et occiderit: hic ad unam supradictarum

urbium confugiet, et vivet: ne forsitan proximus ejus, cujus effusus est sanguis, dolore stimulatus, persequatur, et apprehendat eum, si longior via fuerit, et percutiat animam ejus, qui non est reus mortis: quia nullum contra eum, qui occisus est, odium prius habuisse monstratur. Ideo praeceptum tibi ut tres civitates aequalis inter se spatii divides. Cum autem [h. Si autem] dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, et dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus est [si tamen custodieris mandata ejus, et feceris quae hodie praeceptum tibi, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus omni tempore], addes tibi tres alias civitates, et supradictarum trium urbium numerum duplicabis, ut non effundatur sanguis innoxius in medio terrae, quam Dominus Deus tuus dabit tibi possidendam, ne sis sanguinis reus. Si quis autem odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitae ejus, surgensque percusserit illum, et mortuus fuerit, fugeritque ad unam de supradictis urbibus, mittent seniores civitatis illius, et arripient eum de loco effugii, tradentque in manu proximi, cujus sanguis effusus est, et morietur. Nec miseraberis ejus, et auferes innoxium sanguinem de Israel, ut bene sit tibi. B. LXXXII. C. LXXXIII. Non assumes et transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in terra, quam acceperis possidendam. B. LXXXVI. C. LXXXVI. Non stabit testis unus contra aliquem, quidquid illud peccati et facinoris fuerit; sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eum praevocationis, stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu sacerdotum et iudicum qui fuerint in diebus illis. Cumque diligentissime perscrutantes, invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei [h. facient ei] sicut fratri suo facere cogitavit, et auferes malum de medio tui, ut audientes caeteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere. B. LXXXIV. C. LXXXVIII. Et non miseraberis ejus, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

T. XII, C. LXXXVIII, *Cap. XX.* Si exieris ad bellum contra hostes tuos, et videris equitatum et currus, et majorem quam tu habes, adversarii exercitus multitudinem, non timebis eos:

quia Dominus Deus tuus tecum est, qui eduxit te de terra Aegypti. Appropinquante autem jam praedio, stabit sacerdos ante aciem, et sic loquetur ad populum: Audi, Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis, non per timescat cor vestrum, nolite metere, nolite cedere, neque formidetis eos: quia Dominus Deus vester in medio vestri est, et pro vobis contra adversarios dimicabit, ut eruat vos de periculo. Duces quoque per singulas turmas, audiente exercitu, proclamabunt: Quis est homo qui aedificavit domum novam, et non dedicavit eam? Vadat et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius dedecet illam. Quis est homo qui plantavit vineam, et necdum eam fecit esse communem, de qua vesci omnibus liceat? Vadat et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius homo ejus fugatur officio. Quis est homo qui despondit uxorem, et non accepit eam? Vadat et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius homo accipiat eam. His diebus addent reliqua, et loquetur ad populum: Quis est homo formidolosus et corde pavido? Vadat et revertatur in domum suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est. Cumque siluerint duces exercitus, et finem loquendi fecerint, unusquisque suos ad bellandum cuneos praeparabit [h. Et finem loquendi fecerint, constituant principes exercituum in capite populi]. C. LXXXIX. Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit et aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur, et serviet tibi sub tributo. Si autem foedus inire noluerint, et receperint [h. fecerint] contra te bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea generis masculini est, in ore gladii, absque mulieribus et infantibus, jumentis et ceteris quae in civitate sunt. Omnem praedam exercitui divides, et comedes de spoliis hostium tuorum,

quae Dominus Deus tuus dederit tibi. Sic facies cunctis civitatibus, quae a te procul valde sunt, et non sunt de his urbibus, quas in possessionem accepturus es. De his autem civitatibus, quae dabantur tibi, nullum omnino permittes vivere, sed interficies in ore gladii. Bethaemum videlicet et Amorrhaeum, et Chananaeum, Pherzeum, et Heveum, et Jebuseum, sicut praeceptum tibi Dominus Deus tuus: ne forte doceant vos facere cunctas abominaciones, quas ipsi operati sunt diis suis, et peccetis in Dominum Deum vestrum. B. LXXXVI, C. XC. Quando obsederis civitatem multo tempore, et munitionibus circumdederis ut expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, et non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, et in caeteros apta usus, succide [h. nec potest se ostendere ante faciem tuam. Ligna autem quae non sunt pomifera, succide], instrue machinas, donec capias civitatem, quae contra te dimicat.

B. LXXXVIII, C. XCI, *Cap. XXI.* — Quando inventum fuerit in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, hominis cadaver occisi, et ignorabitur caedis reus, egredientur majores natu, et iudices tui, et metientur a loco cadaveris singularum per circuitum spatia civitatum et quam viciniorem caeteris esse perspexerint, seniores civitatis ejus tollent vitaliam de armento, quae non traxit jugum, nec terram scidit vomere [h. nec in ea aliquando operatum fuit], et ducent eam ad vallem asperam atque saxosam [h. non habet atque saxosam], quae nunquam arata est, nec sementem recepit, et cadent in ea cervices (1) vitulae [h. et praecipitabant in torrente]: accedentque sacerdotes filii Levi (quos elegit *Vulg.* elegerit) Dominus Deus tuus ut ministrant ei et benedicant in nomine ejus, et ad verbum eorum, omne negotium, et quidquid mundum, vel immundum est, iudicetur. Et omnes majores (2) natu civitatis illius ad interfectum, lava-

(1) In textu Hebraico legitur וְעֵרְבֵי, «veareplu», quod interpretatur «et auferent cervicem», sive, «et exercebunt». Scholastes hic et infra v. 6, verbum עֵרְבֵי, «araph», sumit eodem sensu, quo sumitur בַּלְעַ, «balaa» apud Hieronymum, qui «balaa» Latine reddit sepius, «praecipitare et destruere»: ut est illud II Samuelis, cap. xx, vers. 19: «Quare praecipitatus hereditatem Domini?» Et Isai. cap. xxv, vers. 7 et 8, «praecipitabit faciem vinculi.

Praecipitabit mortem in sempiternum, etc. Mactare» igitur, «destruere et praecipitare» pro eodem accipiuntur apud Hieronymum. MART.

— Minori numero Urbium ms. «cervicem». Hebraeus, quemadmodum et Aquila, habent uno verbo, «decercabunt».

(2) Vulgati libri, «et venient majores»: natu: dis-sentiente Hebraeo textu וְכָל זָקֵן, «et omnes seniores», absque «venient».

buntque manus suas super vitulum, quæ in valle percussa est [h. quæ præcipitata est], et dicent: Manus nostræ non effuderunt hunc sanguinem, nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, et non reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis: tu autem alienus eris ab innocentis cruore qui fusus est, cum feceris quod præcepit Dominus [h. quod rectum est in oculis Domini]. B. LXXXVIII, C. XCH. Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, et tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captivosque duxeris, et videris in numero captivorum mulierem pulchram, et adamaveris eam, voluerisque habere uxorem, introduces eam in domum tuam: quæ radet cesarium, et circumcidet unguem, et deponet vestem, in qua capta est: sedensque in domo tua, flebit patrem et matrem suam uno mense, et postea intrabis ad eam, dormiesque cum illa, et erit uxor tua. Si autem postea non sederit in animo tuo, dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecuniam, nec opprimere per potentiam: quia humiliasti eam [h. quia afflixisti eam]. B. LXXXIX, C. XCIII. Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam, et alteram odiosam, genuerintque ex eo libero, et fuerit filius odiosæ primogenitus, vulnerique substantiam inter filios suos dividere: non poterit filium dilectæ facere primogenitum, et præferre filio odiosæ, sed filium odiosæ agnoscat primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit, cuncta duplicia: iste est enim principium liberorum ejus, et huic debetur primogenita. B. XC, C. XCIV. Si genuerit homo filium contumacem et protervum, qui non audiat patris ac matris imperium, et coercitus obedire contempserit, apprehendent eum, et educent ad seniores civitatis illius, et ad portam iudicii [h. et ad portam loci], dicentque ad eos: Filius noster iste protervus et contumax est, monita nostra audire contemnit, comessa-

1) Ad illustrandam hanc sententiam multa congesti doctissimi Hieronymus lib. II comment. in epist. ad Galatas cap. III. Sed non est præsentis loci universa hæc replicare: id tantum monere sufficit, in Hebræo scriptum olim fuisse ut et nunc, אלהים תני כללה יבב, quod Hieronymus ipse ita legit, « chi calathæ Eloim thalbi »: Ebon vero hæresichæ ac semichristianus interpretatur, ארז אפיקי אפיקי ארז אפיקי אפיקי, id est, « quia injuria Dei est suspensus ». Dicebat Hieronymo Hebræus qui cum in Scripturis aliqua ex parte instituit, quod postea ita legi: Quia contumeliose Deus suspensus est».

tionibus vacat, et luxurie atque convivii: lapidibus eum obruet populus civitatis, et morietur, ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israel audiens pertimescat. B. XCI, C. XCV. Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur: quia maledictus a Deo est qui pendet in ligno (1), et nequaquam contaminabis terram tuam, quam Dominus Deus tuus dederit tibi in possessionem.

B. XCII, C. XCVI, Cap. XXIII. — Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et præteritis: sed reduces fratri tuo, etiam si non est propinquus tuus, frater, nec nosti eum: duces in domum tuam, et erunt apud te quantum quaerat ea frater tuus, et recipiat. Similiter facies de asino, et de vestimento, et de omni re fratris tui, quæ perierit: si invenieris eam, ne negligas quasi alienam. B. XCIII, C. XCVII. Si videris asinum fratris tui aut bovem occidisse in via, non despicias, sed sublevis cum eo. Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc. B. XCIV, C. XCVIII. Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis inveneris, et matrem pullis vel ovibus desuper incubantem, non tenebis eam cum filiis: sed abire patieris, captos tenens filios, ut bene sit tibi et longo vivas tempore. B. XCV, C. XCIX. Cum ædificaveris domum novam, facies murum teeli per circuitum: ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio et in præceps ruente. B. XCVI. Non seres vineam tuam altero semine: ne et sementis quam sevisisti, et quæ nascuntur ex vinea, pariter sanctificentur. B. XCVII, C. C. Non arabis in bove simul et asino. B. XCVIII. Non indueris vestimento, quod ex lana linoque contextum est. B. XCIX, C. CI. Funiculos in fimbriis facies [h. fimbrias facies] per quatuor angulos pallii tui, quo operieris. Si

Denique magis æstimandum est, si eidem Hieronymo fides habeatur, post passionem Christi, et in Hebræis et in nostris codicibus ab aliquo Dei nomen appositum, ut infamiam nobis inureret, qui in Christum maledictum a Deo credimus. Cætera videsis loco citato. Mar.

— Recole, quod et Martiana monet, s. doctoris commentarios in epist. ad Galatas cap. III. Cave autem patres cum eo editores, nomen אלהים sive « Dei », post passionem Christi in Hebræis et nostris codicibus appositum fuisse ab aliquo, ut infamiam nobis inureret.

duxerit vir uxorem, et postea eam odio habuerit quæsieritque occasione quibus dimittat eam, objiciet ei nomen pessimum, ut dixerit: Uxorem hanc accepi, et ingressus ad eam non inveni virginem: tollent eam pater et mater ejus, et ferent secum signa virginitalis [Vulg. in porta] ejus ad seniores urbis qui intra portas sunt: et dicit pater: Filiam meam dedi huic uxorem: quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, ut dicat: Non inveni filiam tuam virginem, et ecce hæc sunt signa virginitalis filie meæ. Expandent vestimentum coram senioribus civitatis: apprehendentque senes urbis illius virum, et verberabunt illum, condemnantes eum insuper centum siclis argenti [h. centum argenteis], quos dabit patri puellæ: quoniam diffamavit nomen pessimum super virginem Israel: habebitque eam uxorem, et non poterit dimittere eam omni tempore vite sue. Quod si verum est quod objicit, et non est in puella inventa virginitas, egredietur eam extra fores domus patris sui, et lapidibus obruent viri civitatis ejus, et morietur: quoniam fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in domo patris sui: et auferes malum de medio tui. B. C, C. CII. Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque morietur, id est, adulter et adultera, et auferes malum de Israel. C. CIII. Si puellam virginem desponderit vir, et inveniit eam aliquis in civitate et concubuerit cum illa, educes utrumque ad portam civitatis illius, et lapidibus obruentur: puella, quia non clamavit, cum esset in civitate: vir, quia humiliavit [h. afflixit] uxorem proximi sui. Et auferes malum de medio tui. C. CIV. Sin autem in agro repererit vir puellam, quæ desponsata est, et apprehendens concubuerit cum illa, ipse morietur solus: puella nihil patietur, nec est rea mortis: quoniam sicut latro consurgit contra fratrem suum, et occidit animam ejus: ita et puella perpeffa est. Sola erat in agro: clamavit, et nullus adfuit qui liberaret eam. B. CI, C. CV. Si inveniit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, et apprehendens concubuerit cum ea, et res ad iudicium venerit, dabit qui dormivit cum ea, patri puellæ quinquaginta siclos argenti [h. argenteos], et habebit eam uxorem, quis humiliavit [h. afflixit] illam: non poterit dimittere eam cunctis diebus vite sue. B. CII, C. CV. Non accipiet homo uxorem patris sui, nec revelabit operimentum ejus [h. ejus, id est, patris].

B. CIII, C. CVII, Cap. XXIII. — Non intrabit eunuchus, attritis vel amputatis testiculis, et

abscisso veretro, ecclesiam Domini. C. CVIII. Non ingredietur mamzer, hoc est, de scorto natus [h. non habet de scorto natus], in ecclesiam Domini, usque ad decimam generationem. Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt ecclesiam Domini in æternum: quia noluerint vobis occurrere cum pane et aqua in via quando egressi estis de Ægypto, quia conduxerunt contra te Balaam filium Behor de Mesopotamia Syriæ [h. filium Behor de Phetor, quæ est in Mesopotamia Syriæ], ut malediceret tibi: et noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, veritque maledictionem ejus in benedictionem tuam, eo quod diligeret te. Non facies cum eis pacem, nec quæres eis bona cunctis diebus vite tue in sempiternum. C. CIX. Non abominaberis Idumeum, quia frater tuus est: nec Ægyptium, quia advena fuisti in terra hujus. Qui nati fuerint ex eis, tertia generatione intrabunt in ecclesiam Domini. Quando egressus fueris ad versus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. T. XIII, B. CIV, C. CX. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, et non revertetur, priusquam ad vesperum lavetur aqua, et post solis occasum regredietur in castra. Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita nature, gerens paxillum in balteo. Cumque sederis, fodies per circuitum, et egesta humo operies, quæ revelatus es Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum tuorum [Vulg. tac. taorum], ut eruat te, et tradat tibi inimicos tuos, ut [Vulg. et] sint castra tua sancta, et nihil in eis appareat fœditatis, nec [Vulg. ne] derelinquat te. B. CV, C. XI. Non trades servum domino suo, qui ad te confugerit. Habitat tibi tecum in loco qui ei placuerit, et in una urbi tuarum requiescet: nec [Vulg. ne] contristes eum. B. CVI, XII. Non erit meretrix de filiabus Israel, neque scortator de filiis Israel. B. CVII, C. CXIII. Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis, in domum Domini Dei tui, quidquid illud est quod voveris: quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum. B. CVIII, C. CXIV. Non fenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem; sed alieno. Fratri autem tuo absque usura, id quod indiget, commodabis: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terra, quam ingrederis [Vulg. ad quam ingredieris] possidendam. B. CIX, C. CXV. Cum

voveris votum Domino Deo tuo, non retardabis reddere : quia requiret illud Dominus Deus tuus [h. Dominus Deus tuus a te]. Et si moratus fueris, reputabit tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis et facies sicut promisisti Domino Deo tuo, et propria voluntate et ore tuo locutus es. C. CXVI. Ingressus vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit : foras autem ne efferas tecum. B. CX. C. CXVII. Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas, et manu contores : falcem autem non metes.

B. CXI. C. CXVIII. *Cap. XIV.* — Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam foeditatem, scribet libellam repudiij, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alierum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudiij, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem : quia polluta est et abominabilis facta est coram Domino : ne peccare facias terram tuam, quam Dominus Deus tibi tradiderit possidendam. B. CXII. C. XIX. Cum acceperit homo nuper uxorem, non procedet ad bellum, nec ei quidpiam necessitatis injungetur publicæ, sed vacabit absque culpa domi suæ (1), et uno anno letetur cum uxore sua. B. CXIII. C. CXX. Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam : quia animam suam apposuit (*Vulg.* posuit) tibi. B. CXIV. C. CXXI. Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filiis Israel, et vendito eo, acceperit pretium, interficietur, et auferes malum de medio tui. B. CXV. Observa diligenter ne incurras plagam lepræ, sed facies quæcunque docuerint te sacerdotes levitici generis, juxta id quod præcepi eis, et imple sollicite. B. CXVI. C. CXXII. Memento quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ in via cum egredereimini de Ægypto. B. CXVII. C. CXXIII. Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus ut pignus auferas; sed stabis foris, et ille tibi proferet quod habuerit. C. CXXIV. Si autem pauper est, non

(1) Omnes mss. codices legunt hoc modo cum canone, « sed vacabit absque culpa domui suæ ». Eundem quoque sensum expressit interpres Arabs. In Hebræo est לְבֵיתוֹ, « letheto », quod « suæ » optime respondet. Verum non maximi refert quo-

pernoctabit apud te pignus [h. pignus ejus, sed statim reddes ei ante solis occasum; ut dormiens in vestimento suo, benedicat tibi, et habeas justitiam coram Domino Deo tuo. B. CXXVIII. Non negabis [h. Non calumniaberis] mercedem indigentis, et pauperis fratris tui, sive advenæ, qui tecum moratur in terra, et intra portas tuas est; sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentant animam suam; ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum. B. CXIX. C. CXXV. Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur. B. CXX. C. CXXVI. Non pervertes iudicium advenæ et pupilli. Nec auferes pignoris loco viduæ vestimentum. C. CXXVII. Memento quod servieris in Ægypto, et emerit te Dominus Deus tuus inde. C. CXXVIII. Idecirco præcipio tibi ut facias hanc rem. B. CXXI. Quando messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris, non revertaris ut tollas illum; sed advenam, et pupillum, et viduam auferre patieris, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. B. CXXII. C. CXXIX. Si fruges colliges olivarum, quidquid remanserit in arboribus, non revertaris ut colligas; sed relinques advenæ, pupillo, ac viduæ, C. CXXX. Si vindemaveris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in usus advenæ, pupilli, ac viduæ. Memento quod et tu servieris in Ægypto, et idecirco præcipio tibi ut facias hanc rem.

B. CXXIII. C. CXXXI. *Cap. XXV.* — Si fuerit causa inter aliquos, et interpellaverint iudices : quem justum esse perspexerint, illi iustitiam palmam dabunt : quem impium, condemnabunt impietatis. Sin autem eum qui peccavit dignum viderint plagis, prosternerit et coram se facient verberari. Pro mensura peccati erit et plagarum modus; ita duntaxat, ut quadragenarium numerum non excedant : ne forte laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus [h. ante oculos tuos sit frater tuus]. B. CXXIV. C. CXXXII. Non ligabis os bovis terentis in area frugis tuæ. B. CXXV. C. CXXXIII. Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus

conque modo legamus, ubi verborum sensus in idem recidit. *MAR.*

— Urbinas mss. cum aliis penes Martian. « domui suæ », quod et magis Hebræo לְבֵיתוֹ adhaeret; Palat. habet « domus suæ ».

fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui; et primogenitum ex ea filium nominæ illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus Israel. C. CXXXIV. Sin autem noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis, et interpellabit majores natu, dicetque : Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel : nec me in conjugem sumere. Statimque accessiri eum facient, et interrogabunt. Si responderit : Nolo eam uxorem accipere, accedet mulier [h. cognata ejus] ad eum coram senioribus, et tollet calcamentum de pede ejus, spuetque in faciem illius, et dicet : Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel, Domus discalceati. B. CXXXV. C. CXXXV. Si habuerint inter se jurgium viri (*Vulg. add. duo*), et unus contra alterum rixari cœperit, volensque uxor alterius ertere virum suum de manu fortioris [h. perentientis], miseritque manum, et apprehenderit verenda ejus, absides manum illius, nec flecteris super eam ulla misericordia. B. CXXXVII. C. CXXXVI. Non habebis in sacculo diversa pondera, majus et minus : nec erit in domo tua modius major et minor. Pondus habebis justum et verum, et modius æqualis et verus erit tibi : ut multo vivas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abominatur enim Dominus eum [h. Dominus Deus tuus eum] qui facit hec, et aversatur omnem injustitiam. B. CXXXVIII. C. CXXXVII. Memento quæ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex Ægypto : quomodo occurrerit tibi; et extremos agminis tui, qui lassii residebant, ceciderit, quando tu eras fame et labore confectus, et non timuerit Deum. T. XIV. Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, et subjecerit cunctas per circuitum nationes, in terra, quam tibi pollicitus est, delebis nomen [h. memoriam] ejus sub celo. Cave ne obliviscaris.

B. CXXXIX. C. CXXXVIII. *Cap. XXVI.* — Cumque intraveris terram, quam Dominus Deus tuus tibi daturus est possidendam, et obtinueris eam, atque habitaveris in illa : tolles de cunctis frugibus tuis primitias, et pones in cartallo, pergesque ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, ut ibi invocetur nomen ejus : accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, et dies ad eum : Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sim terram, pro qua

juravit patribus nostris, ut daret eam nobis. Suscipiensque sacerdos cartallum de manu tua, ponet ante altare Domini Dei tui; et loqueris in conspectu Domini Dei tui : Syrus persequebatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum, et tibi peregrinatus est in paucissimo numero : crevitque in gentem magnam et robustam et infinite multitudinis. Afflixeruntque nos Ægyptii, et persecuti sunt imponentes onera gravissima, et clamavimus ad Dominum Deum patrum nostrorum : qui exaudivit nos, et respexit humilitatem nostram, et laborem, atque angustiam; et eduxit nos de Ægypto in manu forti, et brachio extenso, in ingenti pavore, in signis atque portentis; et introduxit ad locum istum et tradidit nobis terram hanc lacte et melle manantem. Et idecirco nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi. Et dimittes eas in conspectu Domini Dei tui; et adorato Domino Deo tuo, epulaberis in omnibus bonis, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi, et domui tuæ, tu et levites, et advena qui tecum est. Quando compleveris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio, dabis levitæ, et advenæ, et pupillo et viduæ, ut comedant intra portas tuas, et saturentur : loquensque in conspectu Domini Dei tui : Abstuli quod sanctificatum est de domo mea, et dedi illud levitæ et advenæ, pupillo ac viduæ, sicut jussisti mihi; non preterivi mandata tua, nec sum oblitus imperij (*Vulg. add. tui*). Non comedi ex his in luctu meo, nec separavi ea in qualibet immunditia, nec expendi ex his quidquam in re funebri. Obedivi voci Domini Dei mei, et feci omnia sicut præcepisti mihi. Respice de sanctuario tuo, et de excelso colorum habitaculo, et benedice populo tuo Israel, et terræ quam dedisti nobis, sicut jurasti patribus nostris, terræ lacte et melle mananti. Hodie Dominus Deus tuus præcepit tibi, ut facias mandata hæc atque judicia; et custodias et impleas ex toto corde tuo, et ex tota anima tua. B. CXXX. Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, et ambules in viis ejus, et custodias caeremonias illius, et mandata atque judicia, et obediās ejus imperio. Et Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, et custodias omnia præcepta ejus; et faciat te excelsiorem cunctis gentibus quas creavit in laudem, et nomen, et gloriam suam [h. non habet]; et ut sis populus sanctus Domini Dei tui, sicut locutus est. Præcepit autem Moses et seniores Israel populo,

dicentes: Custodite omne mandatum quod præcipio vobis hodie.

T. XV. B. CXXXI, Cap. XXVII. — Cumque transieritis Jordanem in terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, et calce levigabis eos, ut possis in eis scribere omnia verba legis hujus [h. et scribes super eos omnia verba legis hujus], Jordane transmissio: ut introeas terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, terram lacte et melle manantem, sicut juravit patribus tuis. Quando ergo transieritis Jordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis, in monte Hebal, et levigabis eos calce, et edificabis ibi altare Domino Deo tuo, de lapidibus quos ferrum non tetigit, et de saxis informibus et impolitis, et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, et immolabis hostias pacificas, comedesque tibi, et epulaberis coram Domino Deo tuo. Et scribes super lapides omnia verba legis hujus plane et lucide. C. XXXIX. Dixeruntque Moses et sacerdotes levitici generis ad omnem Israel: Attende, et audi, Israel: hodie factus es populus Domini Dei tui: audies vocem ejus et facies mandata atque justitias, quas ego præcipio tibi hodie (*Vulg. tac. hodie*). C. CXL. Præcepitque Moses populo in die illo, dicens: Hi stabunt ad benedicendum populo super montem Garizim, Jordane transmissio: Simeon, Levi, Judas, Issachar, Joseph, et Benjamin. Et e regione isti stabunt ad maledicendum in monte Hebal: Ruben, Gad, et Aser, Zabulon, Dan, et Nephthali. C. CXLI. Et pronuntiabunt levitæ, dicentque ad omnes viros Israel excelsa voce: B. CXXXII. Maledictus homo qui facit sculptile et confatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponetque illud in abscondito. Et respondebit omnis populus, et dicit: Amen. Maledictus qui non honorificat patrem suum, et matrem. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui transfert terminos proximi sui. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui erare facit cæcum in itinere. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui pervertit iudicium advenæ, pupilli et viduæ. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, et revelat operimentum lectuli ejus. Et

dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum omni jumento. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum sorore sua, filia patris sui, vel matris suæ. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum socru sua [h. cum socru, hoc est, cognata sua]. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui clam percusserit proximum suum. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis. Et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit. Et dicit omnis populus: Amen (1).

B. CXXXIII, C. CXLII, Cap. XXVIII. — Si autem audieris vocem Domini Dei tui, ut facias autem custodias omnia mandata ejus, que ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, que versantur in terra. Venientque super te universæ benedictiones istæ, et apprehendent te: si tamen præcepta ejus audieris, benedictus te in civitate, et benedictus in agro: benedictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ, fructusque jumentorum tuorum, greges armentorum tuorum, et caule ovium tuarum: benedicta horrea tua, et benedictæ reliquæ tuæ: benedictus eris et ingrediens et egrediens. Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt adversum te, corruentes in conspectu tuo: per unam viam venient contra te, et per septem fugient a facie tua. Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum [h. et super omnia ad que manum miseris]: benedictæque tibi in terra quam acceperis. Suscitabit te Dominus sibi in populum sanctum, sicut juravit tibi, si custodieris mandata Domini Dei tui, et ambulaveris in viis ejus. Videbuntque omnes terrarum populi quod nomen Domini invocatum sit super te, et timebunt te. Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu uteri tui, et fructu jumentorum tuorum, fructu terræ tuæ, quam juravit Dominus patribus tuis, et daret tibi. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, coelum, ut tribuat pluviam terræ tuæ in tempore suo: et benedictet cunctis operibus manuum tuarum. Venerabis gentibus multis,

— Recolendus denuo est s. pater comment. in epist. ad Galat. cap. iii, quod et Martian. jubet

et ipse a nullo fenus accipies. Constituet te Dominus in caput, et non in caudam, et eris semper supra, et non subter: si audieris mandata Domini Dei tui, que ego præcipio tibi hodie, et custodieris et feceris, ac non declinaveris ab eis, nec ad dexteram, nec ad sinistram, nec secutus fueris deos alienos, neque colueris eos [h. et non declines a præceptis que ego præcipio tibi hodie, ad dextram nec ad sinistram, nec secutus deos alienos, neque colas eos]. C. CXCH. Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut custodias, et facias omnia mandata ejus et cæremonia, quas ego præcipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istæ, et apprehendent te. Maledictus eris in civitate, maledictus in agro. Maledictum horrem tuum, et maledictæ reliquæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ, armenta hominum tuorum, et greges ovium tuarum. Maledictus eris ingrediens, et maledictus egrediens. Millet Dominus super te famem et esuriam, et increpationem in omnia opera tua, que facies: donec conterat te, et perdat velociter, propter adinventiones tuas pessimas in quibus reliquisti me. Adjungat Dominus tibi pestilentiam, donec consummat de terra, ad quam ingrederis (*Vulg. ingrediens*) possidendam. Percutiat te Dominus stercore, febri et frigore, ardore et æstu, et aere corrupto ac rubigine, et persequatur donec peras. Sit cœlum, quod supra te est, aeneum: et terra, quam calcas, ferrea. Det Dominus inbretem terræ tuæ pulverem, et de cœlo descendat super te cinis, donec conteraris [h. pulverem et cinerem de cœlo: descendant super te, donec conteraris]. Tradet te Dominus corruentem ante hostes inos. Per unam viam egrediaris contra eos, et per septem fugias, et dispergaris per omnia regna terræ. Sitque cadaver tuum in escam cunctis volatilibus cœli, et bestiis terræ, et non sit qui abigat. Percutiat te Dominus ulcere Ægypti, et partem corporis, per quam stercore egerunt, scabie quoque et prurigne: ita ut curari nequeas. Percutiat te Dominus amentia et cœcitate ac furore mentis, et palpes in meridie sicut palpares solet cæcus in tenebris, et non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam sustineas, et opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te. Uxorem accipias, et alius dormiat cum ea. Domum ædifices, et non habitas in ea. Plantes vineam, et non vindemias eam. Bos tuus immoletur coram te, et non comedas ex eo. Asinus tuus rapiatur in conspectu

tuo, et non reddatur tibi. Oves tuæ dentur inimicis tuis, et non sit qui te adjuvet. Filii tui et filiæ tuæ tradantur alteri populo, videntibus oculis tuis, et deficientibus ad conspectum eorum tota die, et non sit fortitudo in manu tua. Fructus terræ tuæ, et omnes labores tuos comedat populus quem ignoras: et sit semper calumniam sustinens, et oppressus cunctis diebus, et stupens ad terrorem eorum, que videbunt oculi tui. Percutiat te Dominus ulcere pessimo in genibus et in suris, sanarique non possis a planta pedis usque ad verticem tuum. Ducet te Dominus, et regem tuum, quem constitueris super te, in gentem, quam ignoras tu et patres tui: et servies tibi diis alienis, ligno et lapidi. Et eris perditus in proverbium ac fabulam omnibus populis, ad quos te introduxerit Dominus. Semenem multam jacies in terram, et modicum congregabis: quia locustæ omnia devorabunt. Vineam plantabis et fodies, et vinum non bibes, nec colliges ex ea quidpiam: quoniam vastabitur vermicibus. Olivas habeabis in omnibus terminis tuis, et non ungeris oleo: quia defluent, et peribunt. Filios generabis et filias, et non frueris eis: quoniam ducentur in captivitatem. Omnes arbores tuas et fruges terræ tuæ rubigo consumet. Advena, qui teum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior: tu autem descendes et eris inferior. Ipse venerabit tibi, et tu non venerabis ei. Ipse erit in caput, et tu eris in caudam. Et venient super te omnes maledictiones istæ (*Vulg. tac. istæ*), et persequentes apprehendent te, donec intereas: quia non audisti vocem Domini Dei tui, nec servasti mandata ejus et cæremonia, quas præcepit tibi. Et erunt in te signa atque prodigia, et in semine tuo usque in sempiternum: eo quod non servieris Domino Deo tuo in gaudio, cordisque lætitia, propter rerum omnium abundantiam: servies inimico tuo, quem immittet Dominus tibi, in fame, et siti, et nuditate, et omnium penuria: et imponet jugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat. Adducet Dominus super te gentem de longinquo, et [h. non habet] de extremis terræ finibus, et in similitudinem aquilæ volantis cum impetu: ejus linguam intelligere non possis, gentem proacissimam, que non deferat seni, nec misereatur parvuli, et devoret fructum jumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ: donec intereas, et non relinquat tibi triticum, vinum et oleum, armenta hominum et greges ovium:

(1) De variantibus hujus versiculi lectionibus apud Hebræos, Samaritanos, ac Græcos fuse disputat S. Hieronymus lib. ii comment. in epist. ad Gal. cap. iii; illuc se a nobis amandari patet lector curiosus. Mart.

donec te disperdat et conterat in cunctis urbibus tuis, et destruantur muri tui firmi [h. obsideberis in omnibus portis tuis donec destruantur muri tui] atque sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni terra tua. Obsideberis intra portas in omni terra (*Vulg. add. tua*), quam dabit tibi Dominus Deus tuus, et comedes fructum ventris tui et [h. non habet] carnes filiorum (*Vulg. add. tuorum*) et filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus, in angustia et vastitate, qua opprimit te hostis tuus. Homo delicatus in te, et luxuriosus [h. et tener] valde, invadebit fratri suo, et uxori, quæ cubat in sinu suo, non det eis de carnibus filiorum suorum (*Vulg. toc. suorum*), quas comedit, eo quod nihil habeat aliud in obsidione et penuria, qua vastaverit te inimici tui intra omnes portas tuas. Tenueris mulier et delicata, quæ super terram ingredi non valebat, nec pedis vestigiis figere, propter molliem et teneritudinem nimiam, invadebit viro suo, qui cubat in sinu ejus, super filii et filiae carnis, et illuvie secundarum, quæ egrediuntur de medio seminum ejus, et super liberis, qui eadem hora nati sunt. Comedent enim eos clam propter rerum omnium penuriam in obsidione et vastitate, qua opprimit te inimicus tuus intra portas tuas. Nisi custodieris et feceris omnia verba legis hujus, quæ scripta sunt in hoc volumine, et teneris nomen ejus gloriosum et terribile, hoc est, Dominum Deum tuum: augetur Dominus plagas tuas, et plagas seminis tui, plagas magnas et perseverantes [h. fideles], infirmitates pessimas et perpetuas [h. fideles]. Et convertet in te omnes afflictiones Ægypti, quas timuisti, et adhærebunt tibi. Insuper et universos languores, et plagas, quæ non sunt scripte in volumine legis hujus, inducet Dominus super te, donec te conterat, et remanebis pauci numero, qui prius eratis sicut astra coeli præ multitudine, quoniam non audisti vocem Domini Dei tui. Et sicut ante lætatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vosque multiplicans: sic lætabitur disperdens vos atque subvertens, ut auferamini de terra, ad quam ingredieris

(1) Primum e Septuaginta interpretibus mutati sunt Latini, « ante oculos tuos », quod scriptum reperitur in canone et paucis aliis antiquioribus mss. codicibus: successu vero temporum e canonis marginali scholio fluxisse videtur in plures Latinos codices, « ante te », nam cum editis ita maxima pars librorum mss. Mart.

(*Vulg. ingredieris*) possidendam. Disperget te Dominus in omnes populos, a summitate terre usque ad terminos ejus, et servies ibi diis alienis, quos et tu ignoras et patres tui, lignis et lapidibus. In gentibus quoque illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi cor avidum, et deficientes oculos, et animam morore consumptam. B. CXXXIV. Et erit vita tua quasi pendens ante oculos tuos (1) [h. ante te]. Timebis nocte et die, et non credes vite tue. Mane dices: Quis mihi det vespertum? Et vespere: Quis mihi det mane? Propter cordis tui formidinem, qua terberis, et propter ea quæ tuis videbis oculis. Reducet te Dominus classicus in Ægyptum, per viam de qua dixit tibi, ut eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in servos et ancillas, et non erit qui emat.

T. XVI, Cap. XXIX. — Hæc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Mosi ut fieret cum filiis Israel in terra Moab: præter illud factus, quod cum eis pepigit in Horeb. C. CXLIV. Vocavitque Moses omnem Israel, et dixit ad eos: Vos vidistis universa, quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti Pharaoni, et omnibus servis ejus, universæque terre illius, tentationes magnas, quas viderit oculi tui, signa illa portentosaque ingentia. B. CXXXV. Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, et oculos videntes, et aures quæ possint audire, usque in presentem diem. Adduxit vos quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calcamenta pedum tuorum (2) vetustate consumpta sunt. Panem non comeditis, vinum et siceram non bibistis: ut sciretis, quia ego sum Dominus Deus vester. Et venistis ad locum hunc: egressusque est Seon rex Eschon, et Og rex Basan, occurrentes nobis ad pugnam. Et percussimus eos, et tulimus terram eorum, ac tradidimus possidendam Ruben et Gad, et dimidie tribui Manasse. Custodite ergo verba pacti hujus et implete ea, ut intelligatis universa quæ facitis. Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro principes vestri, ac tribus, et majores natu, atque doctores, omnis populus

(2) Unus canon Hebraice veritatis veram hic retinet e suo fonte lectionem: ceteri tum editi, tum mss. habent « pedum vestrorum ». Mart.

— Hic quoque nostri mss. et plerique alii apud Martianeum cum Vulgatis « vestrorum » legunt pro « tuorum ». Hebr. ad litteram, « calcamentum tuum in pede tuo, etc. »

Israel, liberi et uxores vestre, et advena qui tecum moratur in castris, exceptis lignorum cæsoribus, et his qui comportant aquas [h. lignorumque cæsores, et hi qui comportant aquas], ut transeas in fodere Domini Dei tui, et in jurjurando quod hodie Dominus Deus tuus percussit tecum, ut susceperit te sibi in populum, et ipse sit Deus tuus, sicut locutus est tibi, et sicut juravit patribus tuis, Abraham, Isaac et Jacob. Nec vobis solis ergo hoc fœdus ferio, et hæc juramenta confirmo, sed cunctis præsentibus et absentibus. Vos enim nostis quomodo habitaverimus in terra Ægypti, et quomodo transierimus per medium nationum, quas transeuntes, vidistis abominaciones et sordes, id est, idola eorum, lignum et lapidem, argentum et aurum, quæ colebant. Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cujus cor aversum est hodie a Domino Deo nostro, ut vadat et serviat diis illarum gentium, et sit inter vos radix germinans fel et amaritudinem. Cumque audierit verba juramenti hujus, benedicat sibi in corde suo, dicens: Pax erit mihi, et ambulabo in pravitate cordis mei, et assumat ebria sitientem (1), et Dominus non ignoscat ei: sed tunc quam maxime furor ejus sumet, et zelus contra hominem illum, et sedeant [h. et recumbant] super eum omnia maledicta, quæ scripta sunt in hoc volumine, et deleat Dominus nomen ejus sub cælo, et consumat eum in perditionem ex omnibus tribubus Israel, juxta maledictiones quæ in libro legis hujus ac fœderis continentur. Dicetque sequens generatio, et filii qui nascuntur deinceps, et peregrini, qui de longe venerint, videntes plagas terre illius, et infirmitates, quibus eam afflixerit Dominus, sulphure et salis ardore comburens, ita ut ultra non seratur, nec virens quidpiam germinat, in exemplum subversiois Sodomæ et Gomorrhæ, Adamæ et Schoim, quas subvertit Dominus in ira et furore suo. Et dicent omnes gentes: Quare sic fecit Dominus terre huic? Quæ est ira furoris ejus immensa? Et respondebunt: Quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de terra Ægypti, et servierunt diis alienis, et adoraverunt eos, quos

nesciebant, et quibus non fuerat attributi: idcirco iratus est furor Domini contra terram istam, ut induceret super eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine scripta sunt, et ejecit eos de terra sua in ira, et in furore, et in indignatione maxima. B. CXXXVI, C. CXLV. Projecitque in terram alienam, sicut hodie comprobatur. Abscondita Domino Deo nostro: quæ manifesta sunt nobis et filiis nostris usque in æternum, ut faciamus universa verba legis hujus.

Cap. XXX. — Cum ergo venerint super te omnes sermones isti, benedictio sive maledictio, quam proposui in conspectu tuo, ut ductus penitentie cordis tui in universis gentibus, in quas disperserit te Dominus Deus tuus, et reversus fueris ad eum, et obediens ejus imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi, cum filiis tuis, in toto corde tuo, et in tota anima tua: reducet Dominus Deus tuus captivitatem tuam, ac miserabitur tui, et rursus congregabit te de cunctis populis, in quos te ante dispersit. Si ad cardines coeli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, et assumet, atque introducet in terram, quam possederunt patres tui, et oblinchis eam, et benedicens tibi, majoris numeri te esse faciet quam fuerunt patres tui. Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, et cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua, et possis vivere. Omnes autem maledictiones has convertet super inimicos tuos, et eos qui oderunt te, et persequuntur. Tu autem reverteris, et audies vocem Domini Dei tui: faciesque universa mandata quæ ego præcipio tibi hodie, et abundare te faciet Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum, in sobole uteri tui [h. in fructu ventris tui], et in fructu jumentorum tuorum, in ubertate terræ tue, et in rerum omnium largitate. Revertetur enim Dominus, ut gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gavivus est in patribus tuis; si tamen audieris vocem Domini Dei tui, et custodieris præcepta ejus et cæremonias, quæ in hac lege conscripte sunt, et revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua. C. CXLVI.

(1) Ita canon Heb. verit. ac manuscripti omnes, quibus concinat Syr. Chald. et Arabs cum versione Samaritana. Sensus obscurior est in editis ex mutatione unius litteræ, « s » nempe in « b », absunt. Mart.

— Urbans mss. « assumat ebrius sitientem ». Haud

autem scio, num rectius Vulgati habeant « absunt », quod Sixtus V reponi jussit in Latinis biblis, et commode potest ab אכר Hebræo derivari. Certe obscurus sнопte ingenio locus minime fit, ut putat Martianeus, hæc lectione obscurior, quia placiior doctissimis interpretibus visus est.

Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cælo situm, ut possis dicere: Quis nostrum ad cælum valet conscendere, ut deferat illud ad nos, et audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum, ut causeris, et dicas: Quis e nobis transfretare poterit mare, et illud ad nos usque deferre, ut possimus audire et facere quod præceptum est? Sed juxta te est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illum. B. CXXXVII, C. CXLVII. Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonam, et e contrario mortem et malam, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et custodias mandata illius et ceremonias atque judicia, et vivas, ac multiplicet te, benedicatque tibi in terra, ad quam ingredieris possidendam. Sin autem aversum fuerit cor tuum, et audire nolueris, atque errore deceptus adoraveris deos alienos, et servieris eis: prædico tibi hodie quod pereas, et parvo tempore moreris in terra, ad quam Jordane transmisso, ingredieris possidendam. B. CXXXVIII. Testes invoco hodie cælum et terram, quod proposerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas, et semen tuum, et diligas Dominum Deum tuum, atque obediās voci ejus, et illi adhæreas (ipse est enim vita tua, et longitudo dierum tuorum), ut habites in terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Isaac et Jacob, ut daret eam illis.

T. XVII, C. CXLVIII, Cap. XXXI. — Abiit itaque Moses, et locutus est omnia verba hæc ad universum Israel, et dixit ad eos: Centum viginti annorum sum hodie, non possum ultra egredi et ingredi, præsertim cum et Dominus dixerit mihi: Non transibis Jordanem istum. Dominus ergo Deus tuus transibit ante te, ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo, et possidebis eas, et Josue ipse transibit ante te, sicut locutus est Dominus. Facietque Dominus eis sicut fecit Soon et Og regibus Amorrhæorum, et terre eorum, delebitque eos. Cum ergo et hos traderit vobis, similiter facietis eis sicut præcepit vobis. Viriliter agite, et confortamini: nolite timere, nec paveatis a conspectu eorum, quia Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus, et non dimittet, nec derelinquet te. C. CXLIX. Vocavitque Moses Josue, et dixit ei coram omni Israel: Confortare et esto robustus: tu enim introduces populum istum in terram, quam da-

turum se juravit patribus eorum Dominus, et tu eam forte divides. Et Dominus qui conductor vester est, ipse erit tecum: non dimittet, nec derelinquet te: noli timere, nec paveas. Scripsit itaque Moses legem hanc, et tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, qui portabant arcam federis Domini, et cunctis senioribus Israel. Præcepitque eis, dicens: Post septem annos, anno remissionis, in solemnitate tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israel, audientibus eis, et in unum omni populo congregato, tam viris quam mulieribus, parvulis et advenis, qui sunt intra portas tuas: ut audientes discant, et timeant Dominum Deum vestrum, et custodiant, impleantque omnes sermones legis hujus. Filii quoque eorum qui nunc ignorant, ut audire possint, et timeant [h. audiant et discant, ut timeant] Dominum Deum vestrum cunctis diebus quibus versantur in terra, ad quam vos, Jordane transmisso, pergitis obtinendam. T. XVIII, B. CXXXIX. Et ait Dominus ad Mosén: Ecce prope sunt dies mortis tue: voca Josue, et stete in tabernaculo testimonii, ut precipiam ei. Abierunt ergo Moses et Josue, et steterunt in tabernaculo testimonii: apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi. C. CL. Dixit Dominus ad Mosén: Ecce tu dormies cum patribus tuis, et populus iste consurgens fornicabitur post deos alienos in terra, ad quam ingreditur, et habitabit in ea; ibi [h. non habet hoc] derelinquet me, et irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo. Et irascetur furor meus contra eum in die illo, et derelinquam eum, et abscondam faciem meam ab eo, et erit in devorationem: invenient eum omnia malo [h. mala multa] et afflictiones, ita ut dicat in illo die: Vere quia non est Deus mecum [h. Deus meus in medio mei], invenerunt me hæc mala. Ego autem abscondam, et celabo faciem meam in die illo, propter omnia mala quæ fecit, quia secutus est deos alienos. Nunc itaque scribite vobis canticum istud, et docete filios Israel, ut memoriter teneant, et ore decantent, et sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israel. Introducam enim eum in terram, pro qua juravi patribus ejus, lacte et melle manantem. Cumque comederint, et saturati crassique fuerint, avertentur ad deos alienos, et servient eis, et detrahent mihi, et irritum facient pactum meum. Postquam in venerint eum mala

multa et afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore seminis sui. Scio enim [h.] cogitationes ejus, quæ facturus sit hodie, antequam introduces eum in terram, quam ei pollicitus sum. C. CLI. Scripsit ergo Moses canticum [h. canticum hoc in die illo], et docuit filios Israel. Præcepitque Josue filio Nun, et ait: Confortare, et esto robustus: tu enim introduces filios Israel in terram, quam pollicitus sum, et ego ero tecum. Postquam ergo scripsit Moses verba legis hujus in volumine, atque complevit, præcepit levitis, qui portabant arcam federis Domini, dicens: Tollite librum istum (1) [h. librum legis hunc], et ponite eum in latere arce federis Domini Dei vestri: ut sit tibi contra te in testimonium. Ego enim scio contentionem tuam, et cervicem tuam durissimam. Adhuc vivente me et ingrediente [h. non habet et ingrediente] vobiscum, semper contentiose egistis contra Dominum: quando magis eum mortuus fuero! Congregate ad me omnes mares natu per tribus vestras, atque doctores, et loquar audientibus eis sermones istos, et invocabo [h. testes invocabo] contra eos cælum et terram. Novi enim quod post mortem meam inique ageritis, et declinabitis cito de via, quam præcepi vobis: et occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu Domini, ut irriteis eum per opera manuum vestrarum. B. CXL. Locutus est ergo Moses, audiente universo cœtu Israel, verba carminis hujus, et ad finem usque complevit:

Cap. XXXII. — Audite, cœli, quæ loquor: audiatur terra verba oris mei.

Concresecat ut pluvia doctrina mea:

fluat ut ros eloquium meum:

Quasi imber supra herbam,

et quasi stille super gramina:

quia nomen Domini invocabo.

Dale magnificentiam Deo nostro:

Dei perfecta sunt opera;

et omnes viæ ejus judicia.

Deus fidelis, et absque ulla iniquitate,

justus et reclus:

peccaverunt ei, non filius ejus in sordibus: Generatio prava atque perversa: hæcine reddis Domino, popule stulte et insipienti?

Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te?

Memento dierum antiquorum,

cogita generationes singulas:

Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi:

maiores tuos, et dicent tibi:

(quando dividebat Altissimus gentes;

quando separabat filios Adam,

Constituit terminos populorum

juxta numerum filiorum Israel.

Pars autem Domini, populus ejus:

Jacob funiculus hereditatis ejus.

Invenit eum in terra deserta,

in loco horroris et vaste solitudinis.

Circumdixit eum, et docuit:

et custodivit quasi pupillam oculi sui.

Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos,

et super eos volitans.

Expandit alas suas, et assumpsit eum (2),

atque portavit in humeris suis.

Et sustodivit quasi pupillam oculi sui.

et non erat cum eo Deus alienus.

Constituit eum super excelsam terram,

ut comederet fructus agrorum,

Et suggeret mel de petra,

oleumque de saxo durissimo.

Butyrum de armento, et lac de ovibus,

cum adipe agnorum et arietum, filiorum Basan:

Et hircos eum medulla tritici,

et sanguinem uvæ biberet meracissimum.

Incrassatus est dilectus [h. reclus] et recalcitavit:

incrassatus, impinguatus, dilatatus.

Dereliquit Deum factorem suum,

et recessit a Deo salutaris suo.

Provocaverunt eum in diis alienis,

et in abominationibus (3) ad iracundiam concitaverunt.

Immolaverunt demoniis et non Deo,

diis quos ignorabant.

Novi recentesque venerunt (4),

quos non coluerunt patres eorum.

(1) Samaritanus textus bene legit hoc loco לְסֵפֶר « librum », id est, « tollite », seu « capite ». Hodier-nus autem Hebræus non habet litteram « vau » servilem in fine, sed tres tantummodo radicales לֶכֶת « lacehth », quod significat, « capiendum », sive, « tollendum », hoc est, « tollendum librum legis istum, ponite, etc. » Hinc liquet nonnulla excidisse e textu

Hebræo hodierno: quod etsi plurimis exemplis jam probaverimus, adhuc tamen in consequentibus idipsum observare non pigebit. MARX.

(2) Palatin. ms. « et assumpsit eos ».

(3) Intererunt alii libri, « suis ».

(4) Hic quoque addunt alii libri, « ad eos ».

Deum qui te genuit, dereliquisti,
et oblitus es Domini creatoris tui.
Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est,
quia provocaverunt eum filii sui et filiae.
Et ait: Abscondam faciem meam ab eis,
et considerabo novissima eorum:
Generatio enim perversa est,
et infideles filii.
Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus,
et irritaverunt in vanitatibus suis:
Et ego provocabo eos in eo qui non est populus,
et in gente stulta irritabo illos.
Ignis succensus est in furore meo,
et ardebit usque ad inferni novissima:
Devorabitque terram cum germine suo (1),
et montium fundamenta comburet.
Congregabo super eos mala,
et sagittas meas complebo in eis.
Consumuntur fame,
et devorabunt eos aves morsu amarissimo.
Dentes bestiarum immittam in eos,
cum furore trahentium super terram atque
serpentium.
Foris vastabit eos gladius, et intus paror:
juvenem simul ac virginem, lactentem cum
homine sene.
Dixi: Ubinam sunt?
Cessare faciam [h. Exterminabo eos in furore
meo et cessare faciam] ex hominibus memo-
riam eorum.
Sed propter iram inimicorum distuli:
ne forte superbirent hostes eorum:
Et dicerent: Manus nostra excelsa,
et non Dominus, fecit hæc omnia.
Gens absque consilio est, et sine prudentia.
Utinam saperent, et intelligerent,
ac novissima providerent.
Quomodo persequatur (2) unus mille,
et duo fugarent decem millia?
Nonne ideo, quia Deus suus vendidit eos,
et Dominus conclusit illos?
Non enim est Deus noster ut Deus (Yulq. dii) eorum
et inimici nostri sunt iudices.
Divina Sodomorum, vinea eorum,
et de suburbanis Gomorrhæ.
Uva eorum uva fellis,
et botri amarissimi.

(1) Rabbanus legit, « comedis terram et nascentia
ejus ».

(2) Ms. Palat. « persequatur »; alii libri, « perse-
quitur », et mox « fugant » pro « fugarent ».

(3) Interserunt veteres libri hic « Dominus ».

Fel draconum vinum eorum,
et venenum aspidum insanabile.
Nonne hæc condita sunt apud me,
et signata in thesauris meis?
Mea est ultio, et ego retribuam in tempore,
ut labatur pes eorum:
Juxta est dies perditionis [h. perditionis eorum],
et adessee festinant tempora.
Judicabit Dominus populum suum,
et in servis suis miseretur.
Videbit quod infirmata sit manus,
et clausi quoque defecerunt,
residueque consumpti sunt.
Et dicent: Ubi sunt dii eorum,
in quibus habebant fiduciam?
De quorum victimis comedeabant adipem,
et bibebant vinum libaminum.
Surgant, et optulerunt vobis,
et in necessitate vos protegant.
Videte quod ego [h. ego, ego] sim solus,
et non sit alius Deus preter me:
Ego occidam, et ego vivere faciam:
percutiam, et ego sanabo,
et non est qui de manu mea possit eruere.
Levabo ad celum manum meam,
et dicam: Vivo ego in æternum.
Si acervo ut fulgur gladium meum,
et arripuerit iudicium manus mea:
Reddam ultionem hostibus meis:
et his qui oderunt me, retribuam:
Inebriabo sagittas meas sanguine,
et gladius meus devorabit carnes,
De cruore occisorum,
et de captivitate nudati inimicorum capitum.
Laudate, gentes, populum ejus,
quia sanguinem servorum suorum ulciscetur.
Et vindictam retribuet in hostes eorum,
et propilius erit (3) terræ populi sui.
B. CXLI. — Venit ergo Moses, et locutus est
omnia verba canticum hujus in auribus populi,
ipse et Josue (4) [h. Osee] filius Nun. Comple-
vitque omnes sermones istos, loquens ad uni-
versum Israel. Et dixit ad eos: Ponite corda
vestra in omnia verba, quæ ego testificor vobis
hodie: ut mandetis ea filiis vestris custodire et
facere, et implere [h. non habet et implere],
universa, quæ scripta sunt legis hujus: quia

(4) Hebraeus et Chaldaeus legunt הושיע, id est,
« Hosea », vel « Osee » more antiquorum: Samaritanus autem, LXX et Syrus habent « iod » ab initio,
הושיע, « Jehosea » vel « Josue ». MART.

non incassum præcepta sunt vobis, sed ut sin-
guli in eis viverent: quæ facientes longo perse-
veratis tempore in terra, ad quam, Jordano
transmisso, ingredimini possidendam. T. XIX,
C. CLII. Locutusque est Dominus ad Mo-
sen in eadem die, dicens: Ascende in montem istum
Abarim, id est, transitum, in montem Nebo [h.
istum Abarim, montem Nebo], qui est in terra
Moab contra Jericho: et vide terram Chanaan,
quam ego tradam filiis Israel obtinendam, et
morere in monte. Quem conscendens jungeris
populis tuis sicut mortuus est Aaron frater tuus
in monte Hor, et appositus populis suis: quia
prevaricati estis contra me, in medio filiorum
Israel, ad aquas contradictionis in Cades deserti
Sin: et non sanctificastis me inter filios Israel.
E contra [h. Propterea e contra] videbis terram,
et non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis
Israel.

B. CXCLII, C. CLIII, Cap. XXXIII. — Hæc est
benedictio, quæ benedixit Moses, homo Dei (1)
[h. vir Dei], filiis Israel ante mortem suam, et
ait: Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus
est nobis. Apparuit de monte Pharan, et cum
eo sanctorum millia. In dextera ejus ignea lex.
Dilexit populos, omnes sancti in manu illius
sunt: et qui appropinquant pedibus ejus, acci-
pient de doctrina illius. Legem præcepit nobis
Moses, hæreditatem multitudinis Jacob. Erit
apud rectissimum rex, congregatis principibus
populi cum tribubus Israel.

Vivat Ruben, et non moriatur, et sit parvus
in numero.

Hæc est Judæ benedictio: Audi, Domine, vo-
cem Judæ, et ad populum suum introduce eum:
manus ejus pugnabunt pro eo, et adjutor illius
contra adversarios ejus erit.

Levi quoque ait: Perfectio tua et doctrina tua
vivo sancto tuo, quem probasti in tentatione, et
judicasti ad aquas contradictionis. Qui dixit
patri suo et matri suæ: Nescio vos; et fratribus
suis: Ignoro vos (2): et nescierunt [h. nesciunt]
filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, et
pactum tuum servaverunt, iudicia tua, o Jacob,
et legem tuam, o Israel [h. illuminent iudicia

tua in Jacob, et legem tuam in Israel]: ponent
thymiam in furore tuo, et holocaustum super
altare tuum. Benedic, Domine, fortitudini ejus,
et opera manuum illius suscipe. Percede dorsa
inimicorum ejus, et qui oderunt eum, non con-
surgant.

Et Benjamin ait: Amantissimus Domini ha-
bitabit confidenter in eo, quasi in thalamo tota
die morabitur, et inter humeros illius re-
quiescet.

Joseph quoque ait: De benedictione Domini
terra ejus; de pomis cæli, et rore, atque aby-
sso subjacente. De pomis fructum solis ac lune.
De vertice antiquorum montium, de pomis colli-
um æternorum; et de frugibus terre, et plu-
nitudine ejus. Benedictio illius [h. voluntas
illius] qui apparuit in rubo, venit super caput
Joseph, et super verticem Nazarei inter fratres
suos. Quasi primogenitii tauri pulchritudo ejus,
cornua rhinocerotis cornua illius: in ipsis
ventilabit gentes usque ad terminos terre.
Hæc sunt multitudines Ephraim: et hæc millia
Manasse.

Et Zabulon ait: Lætare, Zabulon, in exitu
tuo, et Issachar in tabernaculis tuis. Populus ad
montem vocabunt: ibi immolabant victimas
justitiæ. Qui inundationem maris quasi læo su-
gent, et thesauros absconditos arenarum.

Et Gad ait: Benedictus in latitudine Gad:
quasi leo requievit, cepitque brachium et ver-
ticem. Et vidit principatum suum, quod in
parte sua doctor esset repositus: qui fuit cum
principibus populi, et fecit justitias Domini, et
iudicium suum cum Israel.

Dan quoque ait: Dan catulus leonis, fluet
largiter de Basan.

Et Nephthali dicit: Nephthali abundantia per-
fruetur, et plenus erit benedictionibus Domini:
mare et meridiem possidebit.

Aser quoque ait: Benedictus in filiis Aser,
sit placens fratribus suis, et tingat in oleo pe-
dem suum. Ferrum et æs calcamentum ejus.
Sicut dies juventutis tuæ, ita et senectus tua.
Non est Deus alius ut Deus rectissimi, ascensor
cæli auxiliator tuus. Magnificentiæ ejus [h. et

(1) Hieronymus in epistola « ad Cyprianum » scho-
lon istud manifeste probat: ibi enim Psalmi lxxxix
explicationem aggressus, hæc ait: « Primum scien-
dum, quod psalmi istius juxta Hebraicorum titulum
ait: « Oratio Mosi viri Dei »: juxta Septuaginta:
« Oratio Moysi hominis Dei ». In Hebræo הארוע
אשר, « is haelohim » legitur, quod apud LXX etiam

hoc loco interpretatur, ἀπόστολος τῶν Θεῶν, « homo
Dei »: apud Chaldaeos vero, « propheta Dei ». In
versione Syriaca « servus Dei », et in Arabica « apos-
tolus Dei » dicitur Moses. MART.

(2) Undecim uss. nostri codices legunt, « ignoro
illos »: editorum nihilominus lectio preferenda est,
quia textui Hebraico consonat. MART.

judicia ejus] discurrunt [h. non habet discurrunt] nubes [h. et in magnificentia ejus nubes] habitaculum ejus sursum, et subter brachia sempiterna : eieciet a facie tua inimicum, dicetque : Conterere.

Habitabit Israel confidenter, et solus. Oculus Jacob [h. fons Jacobi] in terra frumenti et vini, caelique [h. caelique ejus] caligabunt rore. Beatus tu, Israel : quis similis tui, popule, qui salvaris in Domino? Scutum auxilii tui, et gladius gloriae tuae : negabunt te inimici tui, et tu eorum colla calcabis.

Cap. XXXIV. — Ascendit ergo Moses de campestribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga contra Jericho : ostenditque ei Dominus omnem terram Galaad usque Dan (1). Et universum Nephthali, terramque Ephraim et Manasse, et omnem terram Juda usque ad mare novissimum, et australem partem, et latitudinem campi Jericho civitatis palmarum usque Segor. Dixitque Dominus ad eum : Haec est terra, pro qua juravi Abraham, Isaac, et Jacob, dicens : Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis

Explicit liber Deuteronomii.

(1) Canon habet, « de Galaad usque Dan », quod salis accommodatum Scripturae reddit sensum. MARK.

— Minus recte ad Hebraeum textum, quidquid

tuis, et non transibis ad illam. C. CLIV. Mortuusque est ibi Moses servus Domini, in terra Moab, jubente Domino, et sepelivit eum in valle terre Moab contra Phohor, et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in presentem diem. Moses centum et viginti annorum erat quando mortuus est : non caligavit oculos ejus, nec dentes illius moti sunt [h. nec genae illius rugatae sunt]. Fleveruntque eum filii Israel in campestribus Moab triginta diebus : et completi sunt dies planctus lugentium Mosen. Josue vero filius Nun repletus est spiritu sapientiae, quia Moses posuit super eum manus suas. Et obdierunt ei filii Israel, feceruntque sicut praecepit Dominus Mose. C. CLV. Et non surrexit propheta ultra in Israel sicut Moses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quae misit per eum, ut faceret in terra Aegypti Pharaoni, et omnibus servis ejus, universeque terrae illius, et cunctam manum robustam, magnaque mirabilia, quae fecit Moses coram universo Israel.

Martiano videatur, habet canon Hebraeus, « de Galaad » ; neque enim גלעד scriptum est, sed אר-הגלעד.

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

DIVINÆ BIBLIOTHECÆ
PARS PRIMA.

ORDO SECUNDUS, PROPHETARUM.

PREFATIO HIERONYMI IN LIBRUM JOSUE BEN NUN (1).

Tandem finito pentateucho Mose, velut grandi fœnore liberati, ad Jesum filium Nave manum mittimus, quem Hebræi JOSUE BEN NUN יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון, id est, Josue filium Nun, vocant, et ad judicium librum, quem SOPATUM סופתום appellant, ad AURUM quoque et ESTHER אסתר (2), quos iisdem nominibus efferunt. Monemusque lectorem, ut silvam Hebraicorum nominum (3), et distinctiones per membra divisas diligens scriptor conservet, ne et noster labor et illius studium pereat. Et

ut in primis, quod sæpe testatus sum, sciat me non in reprehensionem veterum nova cadere, sicut amici mei criminantur (4); sed pro virili parte offerre linguas meae (5) hominibus (quos tamen nostra deletant), ut pro Grecorum ἱστορίαις, quæ et sumptu et labore maximo indigent, editionem nostram habeant. Et sicubi in antiquorum voluminum lectione dubitarint, hæc illis conferentes, inveniant quod requirunt : maxime cum apud Latinos tot sint exemplaria,

(1) Plures mss. legunt « Prefatio S. Hieronymi in librum Josue et judicum ». Et revera nullus exstat peculiaris Hieronymi prologus in librum « judicum » : horum itaque duorum librorum communis censenda est ista prefatio. MARK.

— Addunt nonnulli mss. « et judicium », ut et Martianns in suis reperit. Sed et Ruth, qui parvus libellus olim in Hebræo canone quasi appendix libri judicum sub ejus unica notatione nominis censetur, prefatio hæc una comprehendit.

(2) Hic autem liber in nulla quod sciam recensione hic habetur loci aut in prophetarum ordine. Quia ipse idem Hieronymus eum ponit in hagiographis tum in hac ipsa Scriptura interpretatione ex Hebræo, cum in prologo galeato, ubi singulos juxta suam quemque classem enumerat.

(3) Intellige cola versuum et commata, uti liquet ex prefatione in librum paralipomenon, in qua proficitur Hieronymus versionis ex Hebræo curam in se suscepisse : « Ut inextricabiles moras, et silvam nominum, quæ scriptorum confusa erant vitio, sensuumque barbariem, apertius et per versuum cola diceret ». Hic in Hugonem cardinalem propter multas ejus hallucinationes acerbe invehitur Eresmus Hieronymi scholiastes ; sed acerbius adhuc Marianns in reprehensorem Erasmus, quia nec ipse sensum

Hieronymi assecutus est sapa, cum de libris Ruth et Esther loqueretur. MARK.

— Urbinas ms. jaecentem virgola hic interponit ad hunc modum. « divisas diligens scriptor, etc. » que porro sit isthæc versuum distinctio, cum alibi diximus, tum ex inferioribus proponendo exemplo liquet.

(4) Rufinum intelligit ac socios ejus, qui ad calumniam Hieronymi conspirabant. Id manifestum apparet e libro secundo « apologie » s. doctoris adversus Rufinum, ubi hæc ab eo scripta leguntur : « Ego ille, qui epistolam sub nomine meo penitentiam fixerat, quod male Hebræa volumina translationem, obicere dicitur me in Septuaginta condemnationem Scripturas sanctas interpretatum ». Et in fine ejusdem libri : « Pro me », inquit, « responderet compulsum sum, exspectans tria amici volumina, et ad congeriem criminum ejus tota mente suspensus ». MARK.

— Perspicuum est Rufinum ejusque assecutus xxix ἀντιρροπον ita appellari, quibus et alibi ait, in more positum arcuato scorpii morsu ledere.

(5) Bene monet hic Marianns, Hieronymum lingue sue homines, Latinos vocare, non Dalmatas, ut falso aliqui putant. MARK.

— Latinis scilicet, quos passim hoc vocabulo compellat, et nemo non intelligit.